

THE LIBERALIZATION AND INSTABILITY PROCESS IN TURKISH ECONOMY

Ayhan Uçak*

* Trakya University, Edirne

E-mail: ayhanucak@trakya.edu.tr

Copyright © 2016 Ayhan Uçak. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Today, for Turkish economy, its current account deficit is pointed as the most important indicator in the meaning of fragility. To finance the large current account deficits is also seen as a key problem for Turkish economy. Therefore, exchange rate is the most sensitive macroeconomic variable in Turkish economy. This is not a new problem and also not unique. The problems in the economy connected to the issue arranged like that: current account deficit- level of exchange rate- preference of domestic or foreign input- unemployment- inflation. All these problems can be defined as telescopic for Turkish economy. The origins of these difficulties have to be searched at the steps which taken thirty-thirty five years ago for neoliberal transformation. The main purpose of this study is to remind this process which the economy has faced as liberalization but also as unstability.

Keywords: Turkish economy, liberalization, current account deficits

JEL: E21, E44, E66

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SERBESTLEŞME – İSTİKRARSIZLIK SÜRECİ

ÖZET

Günümüzde Türkiye ekonomisi için yapılan tahlillerde cari işlemler açığının en önemli kırılma noktası olduğu ve bunun finansman sorunları her zaman dile getirilmektedir. Kronik olarak cari açık veren ekonomide en hassas makro ekonomik büyüklük de döviz kuru olmaktadır. Ekonominin bu sorunsalı hem yeni ortaya çıkmış değil, hem de biricik olma özelliğinde de değildir. Aslında son tahlilde Türkiye ekonomisinde cari açık- kur seviyesi- yerli veya yabancı girdi kullanımı tercihi- işsizlik- enflasyon olarak sıralayabileceğimiz bir çok makroekonomik hadisenin iç içe geçmiş tezahürü olarak bugün yaşanmakta olanlar bu konu ile ilgilidir. Ekonominin son on yıllarda geldiği bu iç içe geçmiş sorunlar yumağı şüphesiz son 30-35 yıl öncesinin neoliberal dönüşüme atılan adımlarında aranmalıdır. İşte bu çalışmanın amacı ekonomiyi bugünlere getiren bu serbestleşme fakat istikrarsızlaştırma sürecini hatırlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye ekonomisi, serbestleşme, cari işlemler açığı

1. GİRİŞ

Türkiye, 1980 yılına kadar uyguladığı ithal ikamesiyle sanayileşme politikasını, başarısız olduğu kanaatiyle terkederek, Türkiye ekonomisinde bir dönüşümü niteleyen 24 Ocak Kararları ile ihracat yoluyla dışa açılmayı hedeflemiştir.

Bu hedef doğrultusunda uygulanan iktisat politikaları ile mal piyasalarında gerçekleştirilen reform adındaki gelişmeler, ekonomiyi ancak 1989 yılına kadar taşıyabilmiş ve 1989 yılına gelindiğinde, Türkiye ekonomisinde tıkanma işaretlerinin belirdiği gözlenmiştir. Mevcut yapının, ülkeyi, mal hareketlerinden sonra sermaye hareketlerinin de tamamen serbestleştirilmesi aşamasına getirdiği görülmüştür.

Bu açıdan, Türkiye ekonomisinde 1980 sonrasında yaşanan gelişmeleri, 1989'a kadarki ve 1989 sonrası olarak ikiye ayırmanın faydalı olabileceği görüşündeyiz. 1989 yılında ekonominin geldiği noktada başvurduğu finansal serbestleşme girişiminin, ülkeyi 1990'lar ve 2000'li yıllarda maruz kaldığı ekonomik krizlere götüren yolda çok önemli bir dönemeç olduğunu özellikle vurgulamamız gerekmektedir.

2. 1980-1989 DÖNEMİ

İthal ikamesiyle büyüme stratejisini, dış piyasalara açık ve dış piyasaları hedefleyen politikalarla uygulayan ülkeler genelde başarılı olurken; Türkiye'nin uyguladığı strateji ihracatı engelleyici bir kimliğe büründü. Devletin hem kendi üretim birimlerinde hem de çeşitli teşviklerle desteklediği özel sektörün üretim birimlerinde verimlilik gözardı edilmiştir. Bu modelin sonucunda, 1973 petrol şokunun da etkisiyle, hemen her çeşit mal ve hizmet kıtlığı çekilirken, döviz krizine girilerek, dış borçların ödenmesinde sorunlar yaşandı. "Ekonomideki sıkıntıların, durgunluğun ve enflasyonun iyice yoğunlaştığı 1978-80 arasında, OPEC üyeleri petrol fiyatlarını varil başına 14 dolardan 32 dolara yeni bir zamlarla arttırınca, Türkiye gibi petrol ithalatçısı olan ülkelerin ekonomik sorunları daha da ağırlaştı. Yine bir diğer olumsuz gelişme, ABD'nin faiz hadlerini sıkı para politikasına geçiş nedeniyle yükseltmesiyle yaşanmıştır. Bu durum, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerin uluslararası alanda çok yüksek reel faizlerle borçlanması sorununu gündeme getirdi. Türkiye ve birçok az gelişmiş ülkenin dış borçlanma sorunu ile karşılaşması, uluslararası finans merkezlerini, bazı tedbirlere başvurmaya yöneltti. Söz konusu tedbirlerin en önemlisi uluslararası bankaların, IMF ile işbirliğine ve IMF onayına bağlı kredi sistemine geçmeleri ile yaşanmıştır.

Öte yandan, 1970'li yılların sonunda kapitalizmin içinde bulunduğu çıkmaza, "devlet müdahalesinin çok fazla olması nedeniyle ortaya çıkmıştır" teşhisi konmuş ve nihayet, 1980'den itibaren ABD'den başlayarak, ekonomi politikalarının dünya çapında değiştirilmesi sürecine girilmiştir. Bu süreçle birlikte, serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin, az gelişmiş ülkeler için de geçerli politika haline getirilmesi amaçlanmıştır. Böylece borç ödeyemez duruma düşen az gelişmiş ülkelere, ihracata yönelik büyüme için serbestleşme modeli uygun görülmüştür." (Kazgan, 1999, ss. 130-138). Türkiye de bu dönüşüm sürecine 1980 yılında alınan ünlü 24 Ocak kararlarıyla eklenmiştir.

24 Ocak 1980'de gerçekçi ve esnek kur politikası uygulamasına geçilerek Türk lirası ABD dolarına göre %33,3 oranında devalüe edilerek, daha önce 47,10 TL olan dolar kuru 70 TL'ye yükseltildi. Söz konusu devalüasyonla, reel ücretleri düşen tüketicilerin mal ve hizmet talebinin kısılması ve uluslararası mal piyasalarına ucuzlayan yerli malları ihraç eden sektörlerin rekabet gücünün artırılması amaçlandı. 24 Ocak 1980 tarihinden 1 Mayıs 1981 tarihine kadar olan dönemde, %5'i aşmayacak biçimde kur ayarlamalarına devam edildi. 1 Mayıs 1981'de kurların uluslararası piyasalarda Türk ekonomisindeki gelişmeler dikkate alınarak günlük olarak tespit ve ilanı konusunda T.C. Merkez Bankası'na yetki verildi (Apak, 1993, s.182).

Piyasada fiyatların idari kararlar yerine serbestçe oluşmasını sağlamaya yönelik olarak, Fiyat Saptama-Kontrol Koordinasyon Komitesi kaldırıldı. İthalatta adım adım çok kapsamlı serbestleşmeye gidilip, ihracatı özendirici önlemler alındı. Yabancı sermayeyi teşvik eden düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda Yabancı Sermaye Dairesi kurularak yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi amaçlandı.

Bu dönüşümü izleyen sekiz yıl, Türkiye ekonomisinde ithalat korumalarının kaldırılarak dışa açılma, dolayısıyla dünya ekonomileriyle mal piyasalarında bütünleşmeye girildiği yıllardır.

Askeri rejimin iş başında olduğu 1983 sonuna kadar olan yıllarda 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve buna ilişkin 17 sayılı karar yürürlükte kalmıştır. Askeri idareden sonra gelen hükümetin ilk icraati döviz rejiminin serbestleştirilmesi oldu. Bu bağlamda 28 sayılı karar 29 Aralık 1983'de yürürlüğe konuldu. Bu karar, 1 Mayıs 1981'de kabul edilen TCMB'nin tüm dövizlerin günlük alım-satım kurlarını belirlemesi uygulamasını yürürlükten kaldırırken, esas kur uygulamasını gündeme getirdi. Ayrıca Türkiye'de

yerleşiklerin, belli koşulları yerine getirmek kaydıyla, yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan nakdi döviz kredisi sağlamaları serbest bırakıldı (Kazgan, 1999, ss.185-186).

1980’li yıllarda devletin özellikle otoyollar, enerji ve iletişim gibi altyapı faaliyetlerine yönelmesiyle uluslararası finansmanlar yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandı. Böylelikle, uluslararası finansmanın sakınılması gereken ve ancak yardımcı bir faktör olarak değerlendirildiği daha önceki anlayış, yerini dış finansmanın ekonomik gelişmenin vazgeçilmez bir unsuru olduğu anlayışına bıraktı. Bu anlayış, 1980’li yıllarla birlikte gündeme gelen serbestleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan piyasalararası finansman maliyetlerindeki farklılıklarla birleşince, ekonomik birimler finansman ihtiyaçlarının temininde, yurtiçi ve yurtdışı fon maliyetlerini geleceğe ilişkin beklentileri çerçevesinde değerlendirerek, dış borçlanmayı tercih edebilir hale geldiler (Bal, 2001, s.200). Bu tercih doğrultusunda, 1979 yılında 13,9 milyar dolar olan dış borç stoku, 1984 yılı itibariyle 21 milyar dolara ulaştı.

Kambiyo mevzuatında gerçekleştirilen değişiklikler sonucunda, dış borç alımlarına söz konusu tarihten sonra daha da artarak başvuruldu. Bu amaca yönelik olarak, esas kur uygulamasına geçiş için kullanılan 28 sayılı karar 1984 yılında yürürlükten kaldırılarak, yerine daha fazla serbestlik içeren 30 sayılı karar getirildi. Buna göre, Türkiye’de yerleşik kişilerin yanlarında döviz bulundurmaları ve bunun kaynağının sorgulanmaması, bankalarda döviz tevdiat hesapları açabilmeleri ile bankaların ve firmaların yurtdışından döviz kredisi alabilmeleri mümkün kılındı (Kazgan, 1999, s.186). Sonuçta, kambiyo mevzuatında yapılan değişiklikler vasıtası ile toplam dış borç stokundaki artışlar önemli miktarlara ulaşmıştır.

Tablo1. 1984-1989 Döneminde Dış Borç Stokunun Gelişimi (Milyon Dolar)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Dış Borç Stoku	20.823	25.660	32.206	40.326	40.722	41.751
-Orta ve Uzun Vade	17.643	20.901	25.857	32.703	34.305	36.006
-Kısa Vade	3.180	4.759	6.349	7.623	6.417	5.745
Dış Borç Stoku (% olarak)	100	100	100	100	100	100
-Orta ve Uzun Vade	85	81	80	81	84	86
-Kısa Vade	15	19	20	19	16	14
Dış Borç Stoku (% Artış)	8	23	26	25	1	3
-Orta ve Uzun Vade	4	18	24	26	5	5
-Kısa Vade	39	50	33	20	-16	-10

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı İstatistikleri (www.hazine.gov.tr)

Tablo 1, 1984 ile 1989 yılları arasında Türkiye'nin toplam dış borç stokunda oluşan gelişmeleri vade yapılarına göre ele almaktadır. Buna göre, söz konusu yıllar içinde Türkiye'nin toplam dış borç stoku bir önceki yıla göre: 1984 yılında %8, 1985 yılında %23, 1986 yılında % 26, 1987 yılında %25 ve 1988 yılında %1 oranında artma göstererek, 20.8 milyar dolardan 1989 yılı itibarıyla 41.8 milyar dolara ulaşmıştır.

Söz konusu dönem içindeki bir başka olumsuz gelişme de, artan kamu harcamalarının finansmanı için, Hazine'nin bankalara tahvil ve bono satma yöntemleriyle iç borçlanmaya gitmesiyle yaşandı. Böylece, kamu giderleri içinde faiz yükü hızlı bir şekilde artmaya başlayıp; iç borç/GSYİH oranı 1981'de %16 iken 1983'de %27'ye ve 1987'de %29'a yükseldi.

Artan iç ve dış borç yükünün yanında, dış ticarete serbestleşmeye yönelik 1980 sonrası reform sürecinin 1988'e gelindiğinde ivmesini kaybettiği ve ekonominin bir tıkanma içine girdiği görüldü. "1988'in tüm makroekonomik verileri ihracata yönelik büyüme için serbestleşme politikalarının iktisadi sınırlarına ulaşıldığını göstermektedir." (Boratav vd., 2000, s.5). Türkiye'nin ihracat hacmindeki yıllık oransal artışlar sırasıyla: 1981'de %68.7, 1982'de %24.1, 1983'de %13.9, 1984'de %23.1, 1985'de %10 ve 1986'da %0.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin en önemli nedeni 1980-1988 arası uygulanan politikalarla açıklanabilir: 24 Ocak kararlarının temel felsefesini oluşturan dış ticarete serbestleşme süreci TL'nin sürekli değer kaybına ve ihracat teşviklerine dayanmaktaydı. 1983 yılında teşviklerin ihracat gelirlerine oranı %36'ya ulaştı. Reel ücretlerin de düşürülmesi bir yandan maliyetleri düşürürken, diğer yandan iç talebin daralmasıyla dış pazarlarda nispeten bir rekabet gücü kazanılması olanaklı hale geldi. Buna göre ihracat, üretimde yeni kapasiteler yaratmaktan çok, mevcut kapasitelerin daha etkin kullanılması ve iç talebin kısılmasıyla belli bir seviyeye kadar arttırılabilmektedir. Bu özellikleri taşıyan, bir başka deyişle kısa dönemli önlemlerle sağlanan ihracat artışını sürdürmede önemli sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz oldu. (Kepenek ve Yentürk, 2000, ss.513-516).

Ekonominin dayandığı tıkanma noktası, 1980 ile 1989 yılları arasındaki büyüme oranlarından da izlenebilmektedir. Türkiye ekonomisinin söz konusu dönemdeki büyüme oranları Tablo 2'de görülebilmektedir. Buna göre, 1980 yılında %1.07'lik bir küçülme yaşayan Türkiye ekonomisi, 1986'da %8.07 ile 1980'li yılların en yüksek büyüme hızına ulaşp, sonraki her yıl adeta irtifa kaybederek, 1989 yılındaki çok düşük büyümeyi yaşadı. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde başta imalat sanayii olmak üzere üretken sektörlerin GSYİH içindeki payı da büyümedeki yavaşlamayı destekler nitelikte giderek düştü. Özel imalat sanayii yatırımlarının yıllık artış hızı ortalama %2 civarında gerçekleşti. İmalat sanayii önderliğindeki ihracata yönelik kalkınma felsefesi ile tezat oluşturan bu yapı sürdürülebilir bir büyümenin motoru olamamıştır. Buna paralel olarak borsa dahil, yeni finansal işlem araçlarının yaygınlaşması gibi bir süreç ortaya çıktı. Mal ve hizmet üretiminden uzaklaşan ve giderek artan bir oranda kendi iç dönüşümüne yönelen para sermayenin fiyat artışlarına neden olması kaçınılmazdı. (Kepenek ve Yentürk, 2000, s.213). Nitekim Türkiye Ekonomisi, 1980'li yıllarda, 1980 öncesinin en önemli sorunlarından biri olan enflasyonu, bu kez süreklilik kazanmış olan niteliğiyle ve çok daha yüksek oranlarıyla yaşamaya başladı. Bahsi geçen döneme ait enflasyon oranları yine Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre 1982 ve 1983 yıllarında nispeten düşük düzeylerde gerçekleşen enflasyon oranları, 1989 yılındaki durgunluğa rağmen % 64 düzeyinde oluşmuştur.

Tablo 2. 1980-1989 Döneminde Türkiye Ekonomisinin Büyüme ve Enflasyon Rakamları

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Büyüme oranı	-1,07	4,1	4,5	3,3	5,9	5,1	8	7,4	3,3	0,1
Enflasyon oranı	103,8	41,8	27,4	28	50,1	43,9	30,8	38,2	65,6	64

Kaynak: TCMB (www.tcmb.gov.tr)

Sonuç olarak, 1980'li yıllarda izlenen ekonomi politikalarının birçoğunun üretken kapasiteleri arttırmaktan çok, populizm içeriği taşıması ve yurtiçi tasarrufları artırma eğiliminden uzak kalmaları genel karakteristik olmuş; dolayısıyla ülke ekonomisinin uluslararası finansmanlara olan bağımlılığını arttırıcı tesirler yaratmıştır. Bunu izleyen yıllarda artık Türkiye ekonomisinde dışa açılım öncelikleri reel üretim sektörlerinde değil, finans ve kambiyo hizmetlerini de kapsayacak politika değişiklikleriyle biçimlenmiştir. Söz konusu politika değişikliklerinin en önemlisi 1989'da ödemeler dengesi sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılarak, kambiyo rejiminin tamamen serbestleştirilmesidir. Böylece Türkiye Ekonomisi, dünya pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde yeni bir dönemci gerçekleştirerek, 1990'lı yıllara doğrudan doğruya dışa

açık bir makroekonomi görünümünde girmiştir. (Yeldan, 2001, s.40). Bu bağlamda 11 Ağustos 1989'da kabul edilen ve sermaye hareketlerine serbestlik getiren 32 Sayılı kararın irdelenmesi önem kazanmaktadır.

1980 yılında başlayan ticari ve finansal serbestleşmenin son aşaması 1989 yılında yürürlüğe konan “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar” aracılığı ile Türk parasının sözde tam konvertibl (yabancı paralar karşısında sınırsız değiştirilebilir) duruma getirilmesidir. Söz konusu kararın 1. maddesine göre; Türk parasının kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil olmak üzere döviz ve dövizli temsil eden belgelere ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil olmak üzere Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin ithal ve ihracına, kıymetli madenlere bedelsiz ithal izni vermeye, ihracata, ithalata, görünmeyen işlemlere ve sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici esaslar bu karar ile tayin ve tesbit edilmiştir.

Önceden sözü geçen 30 sayılı kararın yerini alan 32 sayılı kararın sermaye hareketlerine ilişkin hükümlerini kısaca belirtmek gerekirse şu tesbite varılabilir: Yurtdışında yerleşik kişilerin borsada kote edilen menkul kıymetleri, Türkiye’de Sermaye Piyasası Kanunu’na göre faaliyette bulunan bankalar ve aracı kurumlar yoluyla satın almaları, satmaları, bu kıymetlere ait gelirlerle bankalar yoluyla yapılan satışların bedellerini bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla dışarı transfer ettirmeleri; aynı şekilde Türkiye’de yerleşik kişilerin bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymetleri satın almaları ve buna ilişkin alış bedellerini dışarı transfer ettirmeleri ya da satmaları ve yurtiçine getirmeleri serbest bırakılmıştır.

3. 32 SAYILI KARARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1980’li yılların sonunda Türkiye ekonomisinde en etkili ve 1990’lı yıllardaki gelişmelerin de yönünü çizen en önemli uygulama olarak kabul edebileceğimiz sermaye hareketlerine tam serbestlik getiren 32 sayılı kararı, ekonomik açıdan bir değerlendirmeye tutmakta özel bir önem görmektedir.

Ekonomi, bu karar noktasına gelinceye kadar öncelikle; “1985 yılından itibaren Hazine’nin ihale yoluyla devlet tahvili ve hazine bonusu ihraç ederek mali piyasalarda belirlenecek faiz oranları üzerinden borçlanması uygulaması başlatıldı. Bankalararası fon akımının daha şeffaf ve düzenli olmasını sağlamak amacıyla 1986 yılında bankalararası (interbank) para piyasası kuruldu. Aynı yıl İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) açıldı ve 1987 yılında döviz piyasası kurularak yabancı paraların bankalar arasında serbestçe alınıp satılmasına başlandı. Yine bankalara yönelik olarak, kendi aralarında daha hızlı fon transferleri yapabilmeleri için elektronik fon transfer sistemi (EFT) devreye sokuldu.” (Kumcu, 2000, ss.14-16).

Görüldüğü gibi, çeşitli aşamalardan geçilerek, hükümetin o gün itibariyle karşı karşıya kaldığı finansman zorlukları 32 sayılı karar doğrultusunda, dış dünya ile Türkiye arasındaki sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla aşılacak istenmiştir. Bugün de yürürlükte olan 32 sayılı karar, Türkiye’de kısa ve uzun vadeli sermaye hareketleriyle birlikte mali piyasaların serbestleşmesinde son adımdır. Kazgan’ın da belirttiği gibi, söz konusu karar ile Türkiye, içeride mal piyasası, döviz piyasası ve sermaye hareketlerini Batı Avrupa’da bile örneği az bulunur bir derecede, serbestlik ve dışa açıklık için gerekli kurumsal yapı ve hukuk düzeni oluşturulmadan serbestleştirmiştir (Kazgan, 1999, s.187). Bu açıdan Türkiye, 1992 yılı itibariyle sermaye hareketlerine en az kısıt getiren OECD üyesi ilk yedi ülkeden biri olmuştur.

Bu kararlar Türk sermaye piyasalarında oyunun kuralları da değişmiştir. Yeni kurallar çerçevesinde yurtiçindeki faiz oranları bir politika aracı olmaktan çıktı. Tam aksine, yurtiçindeki faizler, piyasalardaki arz ve talep durumuna göre, yurtdışındaki ve yurtiçindeki sermaye piyasası araçlarının beklenen getirilerinin (risk primi dahil) eşit olacağı faizlerdi. Böylece, yurtiçindeki faizler olması gerekenden daha yüksek bir düzeyde tutulduğunda yurtiçine sermaye girişi olacak, döviz rezervleri artarken TL de değer kazanacaktı.

“...Sözü edilen 32 sayılı kararın hükümleri doğrultusunda önü açılan sermaye hareketleri üçe ayrılabilir: Birincisi, yabancı yatırımcıların TL ile ifade edilen menkul değerlere, yani borsaya, devlete ait borç senetlerine, mevduata kaynak bağlamalarıdır. İkincisi, yerli aktörlerin (ödemeler dengesi terminolojisi ile yerleşiklerin), örneğin bankaların ve firmaların kısa vadeli ve ticari olmayan dış borçlanmasıdır. Üçüncüsüyse, yine yerli aktörlerin yurtdışındaki menkul değerlere kaynak bağlamasıdır; yani kural olarak kısa vadeli olan sermaye ihracına yönelmesidir. Her üç tür sermaye hareketi de Türkiye’deki faiz hadleriyle döviz kurundaki beklenen artış hızı arasındaki makasa ve aktörlerin risk algılamalarına bağlıdır. Kur-faiz arbitrajı denilen bu getirinin peşinde koşan sermaye hareketlerine, bazen kısaca sıcak para da denilmektedir. Böylece 32 sayılı karar

sonucunda yabancıların Türkiye'ye sıcak parayı hem getirmeleri, hem de getirilerini de ekleyerek götürmeleri kolaylaşacak; yerli aktörlerin de yurtdışına sermaye çıkarmaları mümkün olacaktı....” (Boratav, 2000, s.204).

Sıcak paranın, faiz hadleriyle döviz kurundaki beklenen artış hızı arasındaki makasa göre hareketini şöyle açıklayabiliriz:

r: faiz oranını, e: cari döviz kurunu, e^e : dövizin beklenen fiyatını, e^e : döviz kurundaki beklenen artış oranını gösterebiliriz.

1 \$ lık yabancı yatırımın \$ cinsinden yurtiçi beklenen getirisine g^e dersek

$$g^e = \frac{e(1+r)}{e^e} - 1$$

ya da

$$g^e = \left(r - \frac{e^e - e}{e} \right) \frac{1}{1 + \frac{e^e - e}{e}} \quad \text{dır.}$$

$$\frac{e^e - e}{e} \equiv e^{e'} \quad \text{dersek;}$$

$$g^e = \left(r - e^{e'} \right) \frac{1}{e^{e'}} \quad \text{olur.}$$

Bu da, $e^{e'}$ nün yeterli ölçüde küçük olması şartıyla, yaklaşık olarak

$$g^e \approx r - e^{e'} \quad \text{dır. (Ertop, 2001, Kesim 6-II-B-Ek3) .}$$

Formülden görüleceği gibi r artışı $> e^{e'}$ artışı (döviz fiyatındaki beklenen artış oranı) ise, r ile $e^{e'}$ arasındaki fark büyür yani makas açılır, g^e artar. r artışı $< e^{e'}$ artışı ise, r ile $e^{e'}$ arasındaki fark azalır yani makas kapanır, g^e azalır. Sabit kur rejiminde devalüasyon beklentisi, dalgalı kur rejiminde depresiasyon beklentisi e^e yi, buna bağlı olarak $e^{e'}$ nü yani döviz fiyatında beklenen artış oranını artırır, g^e yi yükseltir. g^e , risk paylarının da hesaba katılması şartıyla, dış dünya getiri oranından yüksekse (düşükse) sıcak para içeri girer (dışarı çıkar).

Dışarıdan sermaye getirene yüksek reel faiz verilmesine -r'nin her şartta e^e den yüksek tutulmasına- dayanan, böylelikle ekonominin büyük ölçüde rant ekonomisine dönüşmesine neden olan bu sistem, ekonomik sürdürülebilirliği, tamamen dış para girişini mümkün kılacak her türlü politikaya mahkum hale getirdi. Aslında 1989 yılında benimsenen 32 sayılı karar, Türkiye ekonomisini bugünkü gibi dış şoklara aşırı bağımlı hale getirdiği gibi, içerideki herhangi bir olumsuz siyasi ve ekonomik gelişme durumunda da büyük para kaçışlarına maruz bıraktı. Örneğin FED'in son dönemde yılan hikayesine dönen faiz arttırma meselesi en fazla Türkiye gibi sermaye hareketlerine tamamen açık gelişen piyasa ekonomilerini etkilemektedir.

Öte yandan, ekonomideki serbestleştirme politikalarına rağmen 1989 yılındaki tam konvertibiliteye geçişe kadar, ithalattaki nominal koruma oranları görece yüksekliğini sürdürmüştür. 1983'de % 65 olan bu oran 1988'e gelindiğinde sadece % 55'e inmişti. TL'nin konvertibilitesinin yürürlüğe girmesiyle, ithalattaki nominal koruma oranları da % 28,3'e indirildi. Bu gelişmeyle birlikte, Türkiye kısa vadeli sermaye girişleri sayesinde ithalatı patlatılabilmenin kolaylığının tadına ulaştı. Bu bağlamda korumasız dış ticaret anlayışı, dış dünyadaki her türlü değişimin Türkiye'ye engelsiz yansıtılabileceği anlamını taşıyordu. Buna TL'nin konvertibilitesiyle birlikte sermaye hareketlerinin tam olarak serbestleştirilmesi uygulaması da eklendiğinde, çok önemli iki sonuç ortaya çıktı: Birincisi, döviz fiyatının cari işlemler hesabındaki hareketlerden kopması, sermaye hareketlerinin etkisine girmesidir. (Kazgan, 1999, s.176 ve 180). Buna göre; kısa vadeli sermaye girişlerinin canlandırılmasını

amaçlayan finansal hareketlerin serbestleşmesi sonucu ortaya çıkan spekülâtif sermaye girişi, ekonomideki döviz arzının artmasıyla birlikte yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanmasına yol açarak, ihracat ürünlerinin dış fiyatlarının artmasına ve ithalatın ucuzlamasına neden olmuştur. Yentürk'ün de vurguladığı gibi, bu olgu spekülâtif sermaye atağı ile karşı karşıya kalan bütün az gelişmiş ülkeler için geçerli olmuştur (Yentürk, 2002, s.5). Bilindiği üzere, bundan sonraki neredeyse son 20 yılda Türkiye'nin cari işlemler açıkları patlarken, döviz kurlarında hiçbir kımıldama olmamakta, enflasyonla birleşince TL aşırı değerlenmiş duruma düşmekteydi. Bunun anlamı ihracat caydırılırken, ithalatın teşvik ediliyor olmasıdır (Saridoğan, 2010). Özel imalat sanayiinde ithal girdi kullanım oranlarında görülen müthiş artış, hem ekonominin ithal girdi bağımlısı olduğunun göstergesi, hem de yerli işçi yerine yabancı işçi ikame edilmesi; başka bir ifadeyle artan işsizlik olarak karşımıza çıkmıştır. Diğer bir sonuç da yine Kazgan'ın belirttiği gibi, sıcak paraya yüksek reel faizle iyi bir getiri sunulduğu süreç, içeri doğru sermaye akımının sağlanabilmesi ve dış açıkların bu şekilde karşılanabilmesi sorunsalıdır (Kazgan, 1999, s.180).

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisini günümüzde en önemli yapısal sorunu olarak ifade edilen yüksek cari işlemler açığına taşıyan süreci yıllar itibarıyla okuyucuya hatırlatmaya gayret ettik. Bu kırılma noktasının tohumlarının daha 1980'lerin başından itibaren aşama aşama "serbestleşme" jargonuyla nasıl atılmaya başlandığı çalışmada tahlil edilmeye çalışılmıştır. Günümüzdeki cari açık- kırılma noktası- ekonomik büyüme- işsizlik- enflasyon sorun döngüsünün, 1989 yılında alınan 32 sayılı kararın birer yansımaları olduğu bu çalışmanın temel vurgusudur.

Buna göre, 32 sayılı kararla önü açılan sıcak para girişlerine ekonomi bel bağladıkça dikkati çeken, TL'nin aşırı değerlenmesi problemi (problem olarak hiç görülmemiştir) ve bunun sonucunda ucuzlayan ithalat, bunun yol açtığı üretimin yerli girdi kullanım oranlarının bozulması sorunsalı, bunun ekonomiye getirdiği artan işsizlik meselesi, son tahlilde sıcak paraya giderek artan bağımlılık ve tabii sonucu olarak da cari açık verdikçe büyüyen, cari açığı daraldıkça büyüme hızı da düşen bir ekonomi görüntüsünün giderek belirginleşmesidir. Türkiye ekonomisinin bu birbirine girift çıkmazını aşabilmesi için naçizane önerimiz, 1989 yılında ortaya çıkarttığımız kontrolsüz serbestleşmeden geri adım atarak, en azından sıcak para hareketlerinin belli oranlarda vergilendirilmesi uygulamasına geçiştir.

KAYNAKÇA

- **APAK, S. (1993).** "Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları", İstanbul, Anahtar Kitaplar.
- **BAL, H. (2001).** "Uluslararası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye", İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
- **BORATAV, K. (2000).** "Yeni Dünya Düzeni Nereye", Ankara, Siyasal Kitabevi.
- **BORATAV, K., Yeldan, E., Köse, A.H. (2000).** "Globalization, Distribution and Social Policy: Turkey, 1980-1998", CEPA Working Paper Series I, Working Paper No.20, New York, Erişim: <http://www.newschool.edu/cepa> [20.01.2002].
- **ERTOP, K. (2001).** "Makro Ekonomik Analiz", İktisat Teorisi Yüksek Lisans Ders Notları, Marmara Üniversitesi İİBF, İstanbul..
- **KAZGAN, G. (1999).** "Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi", İstanbul, Altın Kitaplar.
- **KEPENEK, Y. ve Yentürk, N. (2000).** "Türkiye Ekonomisi", İstanbul, Remzi Kitabevi.
- **KUMCU, E. (2000).** "İstikrar Arayışları", İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- **SARIDOĞAN, E. (2010).** "Mikroekonomi ve Makroekonomi Düzeyinde Küresel Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Stratejiler", İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- **YELDAN, E. (2001).** "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi", İstanbul, İletişim Yayınları.
- **YENTÜRK, N. (2002).** "Arjantin Krizi: Dış Borç ile Tango", İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:193, 2002.